

Оля ГНАТЮК

З АРХІВІВ СЛУЖБ

Польський Інститут національної пам'яті в рамках власної видавничої програми публікує дослідження, присвячені рухові опору під час і після війни – його збройним та інтелектуальним формам, а також студії, які висвітлюють діяльність репресивної системи комуністичної Польщі та СРСР, спрямованої проти польських громадян. Протягом останніх двох років з'явилося чимало публікацій, де зображено діяльність Служби Безпеки, зокрема – й проти громадян українського походження. Серед них передовсім слід назвати розвідку співробітника гданського відділу ІНП, історика Ігора Галаґіди «Провокація Зенона»¹ та збірку статей за редакцією відомого дослідника періоду Другої світової війни, Гжеґожа Мотики². З найновіших книжок, присвячених цій темі – дві публікації співробітника вроцлавського відділу Інституту національної пам'яті, Ярослава Сирника: «Українське питання в любінському повіті» та «Українська людність на території Нижньої Сілезії» (випущені 2007 року)³. Обидві книжки Сирника спираються на архівні матеріали з Державного архіву у Вроцлаві та його відділу в Легніці, а також з архіву Інституту національної пам'яті та Архіву нових актів у Варшаві. У них представлено історію української людності, виселеної під час акції Вісла 1947 року з пограничних земель на північні та західні землі післявоєнної Польщі. Автор використав загальноприйняту періодизацію повоєнного життя українців у Польщі, де зламними моментами є 1947 рік (себто рік примусового переселення часів акції Вісла), 1956 (відлига і початок нормалізації статусу українців у Польщі), 1989 (перші повоєнні почасти демократичні вибори, внаслідок яких ПНР припинила своє існування, а політика уряду щодо польських українців стала вповні демократичною). У книжках представлено громадські, культурно-освітні, релігійні та етнічні проблеми (лемки як окрема етнічна група), проаналізовано державну політику щодо української меншости, висвітлено також методи роботи Служби Безпеки і розробки середовища української меншини. Автор дослідження

звернув увагу також на процеси денаціоналізації української людності, поселеної в Нижній Сілезії.

На окрему увагу заслуговує унікальна публікація здійснена в рамках співпраці Інституту національної пам'яті з українськими дослідниками і співробітниками архіву Служби Безпеки України під назвою «Операція Сейм»⁴. Це вже шостий том серії «Польща та Україна в 30–40 рр. XX століття». Як і в усіх дотепер виданих томах, у книзі публікуються раніше невідомі документи, на цей раз 123, в яких висвітлено советські методи знищення польського підпілля на території Галичини та Волині службою безпеки до 1946 року. Серед документів з архіву СБУ – протоколи допитів вояків Крайової Армії та представників Делегатури Польського уряду в краю (зокрема, посланника Адама Островського), наказ заступника народного комісара внутрішніх справ ССРСР, Богдана Кобулова, знищити польське підпілля, інструкції проведення акції «Сейм», операційні інформації про проведені арешти. Про таємну операцію «Сейм» до появи цієї публікації знали хіба що одиниці, завдяки цій публікації, а також публікаціям, присвяченим боротьбі з антикомуністичним рухом, український читач зможе не тільки ознайомитися, а й порівняти ситуацію польського та українського підпілля, і методи боротьби з ними.

Минулого року видавництво ІНП випустило монографію люблінського історика Рафала Внука, присвячену підпільній діяльності поляків за советської окупації 1939–1941 рр.⁵. Це перша спроба показати організаційні форми спротиву поляків на всій території, окупованій советами. У книжці, в оперті на архівні матеріали, зображено різноманітні форми конспіративної роботи та методи боротьби з ними вживані НКВД. У березні 2008 року авторові дослідження присуджено престижну нагороду «Східного огляду».

ПРИМІТКИ:

¹ I.Hałagida, *Prowokacja "Zenona"*, IPN, Warszawa 2006, s. 344.

² *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945-1989)*. Z warsztatów badawczych, red. G.Motyka, Warszawa, IPN 2005.

³ J.Syrnyk, *Zagadnienia ukraińskie w powiecie lubińskim (1947-1989)*, в кн.: «Zeszyty Lubieckie» nr 11, Lubin Wrocław 2007; його ж: *Ludność ukraińska na Dolnym Śląsku*, Wrocław 2007.

⁴ *Operacja "Sejm" 1944-1946*, red.: W.Chudzik, Z.Gajowniczek, S.Kokin, P.Kułakowski, M.Majewski, J.Szapował, J.Tucholski, Warszawa – Kijów 2007, ss. 1424 (seria Polska i Ukraina w latach trzydziestych – czterdziestych XX wieku, t. 6).

⁵ R.Wnuk, «Za pierwszego Sowietą». *Polska konspiracja na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej (wrzesień 1939 – czerwiec 1941)*, Warszawa 2007, 463 стор.